

the principle of learning; the principle of urgency; the principle of globality; the principle of adequacy.

A significant increase of the quality of migration policies can be achieved by strengthening cooperation with developed countries, integration groups (mainly EU) and specialized organizations. Areas of cooperation, besides the exchange of information, should be: the development of migration legislation and procedures for the registration of migrants, unification documents of registration of migrants, identification and elimination of the channels illegal migration.

Key words: *labor resources, international labor market, labor migration, emigration, immigration, employment, unemployment, international migration process, migration policy.*

УДК 338.001.36

С. Ю. Пахомов

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано сучасний стан міжнародної конкурентоспроможності України та проблеми її формування. Охарактеризовано інноваційний чинник формування міжнародної конкурентоспроможності та проблеми його розвитку в Україні. Визначено основні причини, що стримують інноваційний розвиток вітчизняної економіки. Окреслено необхідні передумови для динамічного переходу національної економіки України до якісно вищого рівня міжнародної конкурентоспроможності.

Ключові слова: *інноваційний розвиток, соціально-економічна трансформація, глобальна конкурентоспроможність, економіка знань.*

Постановка проблеми. В сучасному світі, як відомо, доля країни визначається не за кількісними параметрами економіки, а за якісними показниками економічного і соціального розвитку. При цьому все більше значення мають показники загальної конкурентоспроможності країни, її інноваційних і технологічних потенціалів, здатність вирішувати глобальні і регіональні проблеми, забезпечувати високий рівень і якість життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей формування міжнародної конкурентоспроможності національної економіки України та економік інших країн світу присвячено низку публікацій вітчизняних вчених-економістів, зокрема Я.А.Жаліла [1], О.М.Бородіна [2], В.В.Дергачової [3], О.Б.Чернеги [4], А.О.Ходжаян [5] та ін. Роботи зазначених науковців становлять значну базу даного дослідження, однак особливості сучасних викликів інноваційному розвитку економіки України обумовлюють необхідність здійснення подальших розвідок у даній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зрушення, що відбулись під впливом посилення процесів глобалізації світової економіки, викликали радикальні зміни в міжнародних економічних відносинах. Це стосується фінансів, інвестицій, інновацій, торгівлі і т.д. Якщо розглянути, наприклад, найбільш консервативний компонент – міжнародну торгівлю, то ці зміни є вельми показними в силу того, що вони перед усім – структурні. Так, за другу половину минулого сторіччя доля сільськогосподарських товарів і продуктів, міжнародної сировини і пального зменшилось в 2,4 і 3,3 рази, а доля готових виробів, відповідно, зросла вдвічі. В результаті в 2000 р. в світовому експорті доля продукції обробної промисловості зросла на 75%, а видобувної

промисловості і сільського господарства знизилась до 13% і 9% [1, с. 62]. Зрозуміло, що такого роду структурні трансформації стимулювалися не тільки підвищеною продуктивністю галузей, що виробляють кінцеву продукцію, але і зростаючим домінуванням вигід, що одержуються від високотехнологічних змін. Приведемо ілюстрацію: якщо продаж 1 кг нафти дає прибуток приблизно 20 центів, то 1 кг побутової техніки – 50 дол. США; 1 кг авіаційної техніки - \$ 1000, а 1 кг електронної та інформаційної техніки – \$ 5000 Ще більш переконливим, внаслідок співставлення вартісних результатів з їх же відповідними витратами, є відомості по те, що при звичайній рентабельності традиційних галузей, яка дорівнює 12-15%, по автобудуванню продуктивність досягає 80-100% [6, с. 1079]. Так що саме високотехнологічне виробництво в якості джерела прибутковості виявляється все більш домінуючим.

Зрозуміло, ця обставина, тобто, збільшення розриву в прибутковості традиційних і інноваційних сегментів економіки негативно відображається на країнах, де немає критичної маси високотехнологічних інновацій. Їх відставання стає хронічним. Причому небезпека полягає не тільки в недостатній дохідності, а і в зосередженні країни на сировинних, напівфабрикатних, взагалі на традиційних видах продукції. В цьому випадку вузькість, традиційність і нееластичність асортименту обертається підвищеною залежністю від кон'юнктури, порушеннями балансу між пропозицією і попитом, який раптово може стати вузьким. Звернемося до прикладу, що стосується України. Відомо, що успіхи і експортні доходи в галузі металургії зростали в тому числі за рахунок величезного попиту Китаю. Однак, вже зараз, коли Китай прискорено нарощує потужності металургії, її щорічний приріст переважає річне виробництво України. Так що у нас, при відсутності в економіці високотехнологічної складової, постійно постає загроза втрати відповідних ринків. І нарешті, країна, що сконцентрована на сировині і традиційних напрямках, приречена на односторонній розвиток, на низьке використання інтелекту нації, а значить і на загальну нерозвиненість і хронічне відставання [7, с.108].

Сучасна глобальна криза зумовлює новий підхід до проблеми економічного розвитку України, перегляд характеру оцінювання тенденцій суспільного розвитку та ролі й функції держави в необхідній соціально-економічній трансформації, оскільки рівень міжнародної конкурентоспроможності України за своїми показниками демонструє її збільшуване відставання в рейтингах Всесвітнього економічного форуму (табл. 1).

Таблиця 1

Глобальна конкурентоспроможність України, 2011-2014 рр.

Показники	Роки			
	2011	2012	2013	2014
Загальний показник глобальної конкурентоспроможності України	73	72	82	89
<i>Субіндекси:</i>				
1. Державні й громадські інститути	115	115	120	134
2. Інфраструктура	77	79	78	68
3. Макроекономіка	82	91	106	132
4. Охорона здоров'я і шкільна освіта	74	60	68	66
5. Вища освіта і фахова підготовка	53	43	46	46
6. Ефективність ринків	101	103	109	129
7. Ефективність ринку праці	65	54	49	54
8. Ефективність фінансового ринку	85	85	106	119

9. Технологічна готовність	93	65	80	83
10. Масштаб ринку	26	31	29	38
11. Розвиненість бізнес-процесів	81	80	91	100
12. Інновації	65	52	62	63

Джерело: складено на основі [8]

Крім того, серед усіх субіндексів Україна посідає найнижчі місця за державними і громадськими інститутами, де її найближчими сусідами є такі держави, як Буркіна-Фасо, Чад, Венесуела, Кот-д'Івуар. Виникає, однак, питання – чи можливо в досяжний термін подолати розрив, що відділяє Україну від розвинутих країн. Факти, що відносяться до недавнього минулого, дають надію в цьому аспекті. Справа йде про вчорашній високотехнологічний стан України і, відповідно, можливості його реанімації за певних обставин.

Україна ж, на відміну від більшості периферійних країн, знаходиться в двоякому стані. З одного боку, її ситуація все більше ускладнюється і труднощі щодо можливості підтягування до авангарду збільшуються. З іншого боку, внаслідок наслідування інтелектуального та науково-технічного минулого, перед нею є великі можливості в досягненні успіху.

За експертними оцінками, рівень дотримання правових норм у врегулюванні суперечок, ступінь виконання урядових інструкцій та захист інтересів міноритарних акціонерів відповідає 138-му місцю (табл. 2).

Таблиця 2

**Основні складники субіндексів державних та суспільних інститутів,
2013-2014 рр.**

Показники	Роки	
	2013	2014
1. Права власності	123	135
2. Захист інтелектуальної власності	114	113
3. Необґрунтованість державних витрат	98	129
4. Довіра суспільства до політиків	101	122
5. Корупція, хабарі	–	127
6. Незалежність судової влади	119	134
7. Фаворитизм у прийнятті рішень держслужбовцями	96	127
8. Нецільове використання державних коштів	97	131
9. Тягар державного регулювання	91	125
10. Рівень дотримання правових норм у врегулюванні суперечок	–	138
11. Ступінь виконання урядових інструкцій	–	138
12. Прозорість прийняття політичних рішень	114	114
13. Втрати бізнесу від терористичних актів	67	58
14. Втрати бізнесу від злочинності та насильницьких дій	61	65
15. Організована злочинність	98	116
16. Надійність роботи правоохоронних органів	106	122
17. Рівень відповідальності фірм	118	130
18. Рівень стандартів аудиту та звітності	113	128
19. Ефективність корпоративного управління	89	90
20. Захист інтересів власників меншої частки акцій (міноритарних акціонерів)	129	138
21. Ступінь захисту інвестора	–	93

Джерело: складено на основі [8]

У частині труднощів головне полягає в тому, що той потенціал, що визначав її високотехнологічність вже майже вичерпався. Кадровий потенціал є майже втраченим. Перекіс вищої освіти в напрямку економістів, юристів в торговців привів країну до різкого звуження, «дискваліфікації» і старіння контингенту першокласних інженерів, конструкторів, технологів, а також математиків, фізиків, біологів та хіміків.

До цього слід врахувати, що науково-технологічний ривок є обумовлений в першу чергу якістю освіти, а в цій галузі ми маємо цілковиту деградацію. Саме це відставання в потенціалі знань виявляється фактором, що зменшує наші шанси стати розвинутою країною. Звичайно, подібна ситуація, де вища школа має формальний характер, а фундаментальна наука – померла, тримає двері до високотехнологічного світу зачиненими для України.

Суттєво знижує шанс України на високотехнологічність і блокування відповідного попиту внаслідок її орієнтування на сьогоденні вигоди, що диктує ринок. Складність, яку треба подолати, полягає і в тому, що гостра необхідність постіндустріального прориву прийшла на час, що знаходиться в ситуації реформаторської невизначеності і економічних, в тому числі кризових, проблем, які знеструмлюють енергію народу [9, с.88].

В якості нової і несподіваної перешкоди, що виникає на шляху інноваційного успіху в Україні, визначились і недостатні за чисельністю населення розміри країни. Ефект масштабу, який є обумовленим глобалізацією, потребує для формування певного інвестиційного клімату і, відповідно, досягнення стану прийнятної конкурентоспроможності наявності людських мас, що на порядок перевищують кількість нашого населення.

Почнемо з того, що процес підтягування до рівня країн світового авангарду полегшиться вже тим, що країна може використовувати ефект повторного шляху, коли той, хто йде позаду, уникає тих «відкатів» назад, які є характерними для тих, хто йде попереду. Це пояснюється природою науково-технічних та інших революцій, що в ажіотажному русі занадто забігають вперед, що дає ефект «відкату» і перепалювання різних ресурсів. На відміну від цього країни - послідовники подібних явищ можуть уникнути, прискорено рухаючись до реальних цілей.

Шанс на подолання бар'єру, що відділяє Україну від світового авангарду полягає в тому, що постіндустріалізм, виключаючи можливість прориву країн, які відстають, за схемою наздоганяючого розвитку, відчиняє вікно прориву стрибково-випереджаючого. Справа йде про досить рідкісні, а, іноді, виключно рідкісні ситуації. І тут шанси є у країн, які були відтіснені штучно, що і відбулося з Україною і Росією, які, ставши країнами відсталими, зберегли потенціал для розвитку науки і відповідних технологій [10, с. 19].

Передумовою для такого прориву є і те, що суперництво країн і регіональних співтовариств буде найближчим часом визначатись не стільки виробничим, скільки інтелектуальним потенціалом. А тут уже правила суперництва змінюються; випереджаючий пропив на якихось важливих для розвитку напрямках може відбутись не обов'язково в більш потужній країні. Важливо лише, щоб загальний освітній і науковий рівень був високим. І, якщо в 70-80 рр. минулого століття, завдяки лише знанням, така країна як СРСР могла на рівних конкурувати з таким розвинутим гігантом як США, то для сьогодення і майбутнього поодинокі винятки все більше будуть ставати правилом [11, с. 356]. Тим більше, що сучасні лідери почивають на лаврах за рахунок досягнутого, втрачають динаміку, заражені вірусом низькокультурної міграції і стали слабкі духом.

Важливою умовою успіху у випереджаючому розвитку, поряд з концентрацією зусиль на підйомі інтелекту, є також відмова від етапу наздоганяючого розвитку. Між

шляхом наздоганяючого розвитку і шляхом розвитку випереджаючого існує принципова відмінність. Один шлях є виграшним, а інший – завідомо програшним. Наздоганяюча модель могла бути і успішною і пріоритетною, а іноді і безальтернативною, коли ми говоримо про азійські «тигри» і «дракони», в ситуаціях, коли стратегічні галузеві орієнтири успішного розвитку були довгостроковими.

Вирощування і концентрація талантів в сегментах економіки знань, а також продукування відкриттів і винаходів на нових напрямках для нашої країни є більш звичним, ніж задум випередити відомих світових лідерів, наприклад, в автомобілебудуванні. І в сфері нових матеріалів із заданими якостями, як і в космічних технологічних проривах, – цих символах постіндустріалізму, ми можемо скоріш досягнути конкурентоспроможності, ніж забезпечити перевагу над Заходом в галузях традиційних.

Дійсно, в можливостях розвитку за рахунок масового виробництва в традиційних галузях ми завжди були слабкими; і не зрозуміло, чому ми раптом зможемо тут (за межами низькотехнологічних за наповненістю високих темпів) побити світові рекорди. Бо масова заміна виробничого обладнання в старих виробництвах була б малорезультативною і занадто витратною. За рідкісним винятком навіть нормально діючі виробництва не змогли в роки інерційного за своєю природою пошвавлення і швидкого росту запропонувати ні нові товари високої якості, ні, тим більше, зниження енерго- і матеріаломісткості як ознаки зростаючої (не за рахунок мізерної зарплати) конкурентоспроможності. Так що суспільству необхідно визнати, що більші висоти, в силу нашої специфіки, нам легше буде долати, ніж висоти низькі [12, с. 19]. І саме в цьому може полягати наш вибір.

Перенесення акценту зі стратегічних галузевих пріоритетів на формування економіки знань і, відповідно, технологічний постіндустріалізм, не означає відмови від довгострокових орієнтирів. В цьому випадку довготерміновість перенацілюється все в більшій мірі на людський капітал як на найбільш надійний фактор постіндустріальної конкурентоспроможності [13, с. 52].

Динамізм, що проявляється в скороченні життєвих циклів технологій, продуктів і послуг є ще одним аргументом щодо подолання ілюзій на рахунок притоку високотехнологічних інновацій через іноземні інвестиції. Ці інновації, звичайно ж, потрібні і добре, якщо з чужими інвестиціями вони приходять. Але випереджаючого розвитку вони не стосуються. Адже ці інновації, в порівнянні з «материнськими» (що використовуються в країні інвесторів), і раніше були вторинними, а нині, – через швидке старіння всього, що виробляється, – виявляються і зовсім запізнаними. Так що, джерела інновацій, які забезпечують підтягування до розвинутого світу, в перспективі можуть бути або своїми, або ніякими.

Висновок. Успіх України в форсуванні процесів, що забезпечують подолання сьогоднішньої неповноцінності, є неможливим без вирішального впливу передових технологій на загальний стан економіки країни. Саме випереджаючий розвиток економіки знань, і, відповідно, сегментів високих технологій повинен компенсувати згортання багатьох неперспективних виробництв, підтримання підйому найбільш потрібних країні традиційних галузей. А це, в свою чергу, допоможе обминути в ході розвитку окремі перехідні фази і спресувати в часі ривок в успішне майбутнє.

Список використаної літератури

1. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації : моногр. / Я.А.Жаліло та ін. – Київ : Знання України, 2005. – 388 с. ; Konkurentospromozhnist

ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii : monohr. / Ya.A.Zhalilo ta in. – Kyiv : Znannia Ukrainy, 2005. – 388 s.

2. Конкуреноспроможність економіки України: стан і перспективи підвищення : моногр. / О. М. Бородіна та ін. – Київ : Основа, 2007. – 488 с. ; Konkurentospromozhnist ekonomiky Ukrainy: stan i perspektvyu pidvyshchennia : monohr. / O. M. Borodina ta in. – Kyiv : Osнова, 2007. – 488 s.

3. Дергачова В. В. Міжнародна конкуреноспроможність національної економіки в контексті забезпечення економічного зростання : моногр. / В. В.Дергачова. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2006. – 391 с. ; Derhachova V. V. Mizhnarodna konkurentospromozhnist natsionalnoi ekonomiky v konteksti zabezpechennia ekonomichnoho zrostannia: monohr. / V. V.Derhachova. – Donetsk : DonDUET, 2006. – 391 s. ;

4. Конкуреноспроможність економіки України: можливості, переваги, компетенції : моногр. / О. Б. Чернега та ін. – Донецьк : Ноулідж, Донец. відділення, 2010. – 591 с. ; Konkurentospromozhnist ekonomiky Ukrainy: mozhlyvosti, perevahy, kompetentsii : monohr. / O. B. Cherneha ta in. – Donetsk : Noulidzh, Donets. viddilennia, 2010. – 591 s.

5. Ходжаян А. О. Конкуреноспроможність національної економіки: сутність, методи оцінювання, сучасний стан : моногр. / А.О.Ходжаян. – Черкаси : Вертикаль, 2010. – 431 с. ; Khodzhaian A. O. Konkurentospromozhnist natsionalnoi ekonomiky: sutnist, metody otsiniuvannia, suchasnyi stan : monohr. / A.O.Khozhaian. – Cherkasy : Vertykal, 2010. – 431 s.

6. Sergestrom P. S. Innovation, imitation and economic growth / P. S. Sergestrom, T. Anant, E. Dinopoulos // American Economic Review. – 1990. – № 80. – P. 1077-1092.

7. Звіт про Конкуреноспроможність України 2009 : назустріч економічному зростанню та процвітання / Фонд "Ефективне Управління". – Київ, 2009. – 230 с. ; Zvit pro Konkurentospromozhnist Ukrainy 2009 : nazustrich ekonomichnomu zrostanniu ta protsvitanniu / Fond "Efektyvne Upravlinnia". – Kyiv, 2009. – 230 s.

8. The Global Competitiveness Report 2013-2014, World Economic Forum. [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.weforum.org>.

9. Пахомов С. Ю. Чи можливе «економічне диво» в Україні? / С. Ю. Пахомов // Економічне диво : витоки, фактори, механізми функціонування : матер. міжвідом. наук.-теор. конф., м. Київ, 27 квітня 2006р. – Київ : Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2006. – С.80-87 ; Pakhomov S. Yu. Chy mozhlyve «ekonomichne dyvo» v Ukraini? / S. Yu. Pakhomov // Ekonomichne dyvo : vytoky, faktory, mekhanizmy funktsionuvannia : mater. mizhvidom. nauk.-teor. konf., m. Kyiv, 27 kvitnia 2006r. – Kyiv : Instytut svitovoi ekonomiky i mizhnarodnykh vidnosyn NAN Ukrainy, 2006. – S.80-87

10. Рязанов В. Т. Мировой финансовый кризис и экономика России: точка разворота? / В. Т. Рязанов // Вестник Санкт-Петербургского университета. Сер. 5 : Экономика. – 2009. – Вып. 1. – С.3-21 ; Ryazanov V. T. Mirovoy finansovyy krizis i ekonomika Rossii: tochka razvorota? / V. T. Ryazanov // Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. Ser. 5 : Ekonomika. – 2009. – Vyp. 1. – S.3-21

11. Ротбард М. Власть и рынок. Государство и экономика / М. Ротбард; пер. с англ. Б .С. Пинскера; под ред. Г. Сапова. – Челябинск : Социум, 2010. – 417 с. ; Rotbard M. Vlast i rynok. Gosudarstvo i ekonomika / M. Rotbard; per. s angl. B .S. Pinskera; pod red. G. Sapova. – Chelyabinsk : Sotsium, 2010. – 417 s.

12. Модернізація України – наш стратегічний вибір : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – Київ : НІСД, 2011. – 406 с.

Modernizatsiia Ukrainy – nash stratehichniy vybir : Shchorichne Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy. – Kyiv : NICD, 2011. – 406 s.

13. Геєць В. М. Про характер перехідних процесів до економіки знань / В. М. Геєць // Економіка знань: виклики глобалізації та Україна / під заг. ред. А. П. Гальчинського, С. В. Львовичкіна, В. П. Семиноженка. – Київ : ХФ НІСД, 2004. – С.40-80 ; Heiets V. M. Pro kharakter perekhidnykh protsesiv do ekonomiky znan / V. M. Heiets // Ekonomika znan: vyklyky hlobalizatsii ta Ukraina / pid zah. red. A. P. Halchynskoho, S. V. Lovochkina, V. P. Semynozhenka. – Kyiv : KhF NISD, 2004. – S.40-80

Стаття надійшла до редакції 21.10. 2015.

S. Pakhomov

GROWTH PROSPECTS OF INTERNATIONAL COMPETITIVENESS OF UKRAINE

The article highlights the current state of international competitiveness of Ukraine and problems of its formation. The role of innovative factor in the formation of international competitiveness and problems of its development in Ukraine are characterized. It is revealed that the widening gap in profitability of traditional and innovative segments of the economy has a negative impact on Ukraine where there is a critical shortage of high-tech innovation. The need to review the evaluation of trends of social development and the role and functions of the state in socio-economic transformation is outlined. It is emphasized that Ukraine, unlike most of the peripheral countries, is in the dual state because on the one hand its economic situation becomes more and more complicated and on the other hand due to inheritance of intellectual, scientific and technical heritage, it has a great opportunity for achieving success. The main reasons that hinder the innovative development of national economy of Ukraine are revealed. The main difficulty is that the high technological potential of Ukraine is almost exhausted; human resources are almost lost; bias towards higher education economists, lawyers, merchants in the country led to a sharp narrowing and "disqualification" of first-class engineers and constructors' contingent. The prerequisites for dynamic transition of national economy of Ukraine to a qualitatively higher level of international competitiveness are outlined. It is concluded that Ukraine's success in overcoming today's inferiority is impossible without the decisive impact of advanced technologies on the overall state of the economy. The rapid development of the knowledge economy and high technology segments has to offset the collapse of many outdated industries.

Key words: innovative development, socio-economic transformation, global competitiveness, knowledge economy.

УДК 330.341(477)(045)

Л.А. Кислова

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО ТА БЕЗПЕЧНОГО РОЗВИТКУ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

У статті досліджені головні виміри категорій «стійкість» та «безпека». У результаті систематизації та узагальнення теоретичних положень доведено, що економічний розвиток є результатом поєднання чотирьох рівнів (геофізичного, екологічного, технологічного і демоекономічного) і рухом складної детермінованої